

Milyen társadalomban szeretek élni?

2022.11.05.

Saját kívánságaink és az állam

Szabadnak lenni azt jelenti, hogy maximálisan a saját kívánságainknak megfelelően cselekszünk, és csak minimális mértékben vagyunk mások kívánságainak "kiszolgálására" kötelezettek. Ebből következően a szabadság nem jelenti azt, hogy mindenben a saját vágyainknak megfelelően cselekszünk, de azt igen, hogy a saját vágyaink, igényeink sokat számítanak.

Ugyanakkor természetesen mindannyian egy területi állam polgárai vagyunk. Ezt az államot annyiban tartjuk jónak, amennyiben az olyan tevékenységet folytat, amely támogatja szabadságunkat. Az állam egy szervezet, amelynek létrejötte egy történelmi tény, és amely változott az évszázadok folyamán. Az állam nem önálló létező, és nem lehet kultusz tárgya. Az állam annak vezetőivel együtt az azt *alkotó* emberek szolgálatában kell álljon. Ez nem volt mindig így, és sok államban még ma sem (vagy újra nem) ez a helyzet.

A kívánatos és a jelen pillanatban számos országbeli felfogás azt mondja, hogy az állam az a feladata hogy biztosítsa tagjai (állampolgárai) részére, hogy elégedettek, szabadok legyenek, egyéni hajlamaiknak megfelelően kibontakozhassanak.

Valami olyasmit, amit az Egyesült Államok alkotmánya mondott ki, amely az egyén elidegeníthetetlen jogának nevezte az élethez, a szabadsághoz, a boldogság kereséséhez való jogot, és egy államot állított fel, annak érdekében, hogy ezek a lehetőségek (jogok) érvényesüljenek.

Pártatlan igazságszolgáltatás

Az egyes emberek között konfliktusok keletkeznek, azok különböző kívánságai miatt. Ezért szükségünk van arra, hogy legyen egy pártatlan igazságszolgáltatás. Természetesen sokféle igazságszolgáltatás működhet! Korábbi időszakban szokásos volt, hogy az igazságszolgáltatás egyetlen tekintély kezében volt, aki az emberek közötti igazságszolgáltatás elé helyezte azt a jogot, hogy a vele kapcsolatos vitákban egyedül neki lehet igaza. Egy hosszú időszakra volt szükség, amíg ezt a fajta igazságszolgáltatást felváltotta egy olyan, amely nem ismer privilegizált igazságot, hanem *minden embert* egyenlőnek tekint.

Ez a fajta igazságszolgáltatás (akárcsak a régi tekintélyelvű is), nem habozik a rabló szabadságát elvenni annak érdekében, hogy a többség szabadabb legyen, és ne érezze veszélyeztetettnek a saját szabadságát, tulajdonát.

Az egyre komplexebbé váló társadalomban igen sok szabályra van szükségünk. Szabályozni kell például a közlekedést. Ezek a szabályok bár egyrészt korlátozásokat jelentenek, egészében mégis oda vezetnek, hogy mindannyian biztonságosabban, szabadabban használhatjuk az utakat. Ugyancsak korlátozásokra van szükség annak érdekében, hogy az egészségünk biztonságban maradjon. (Pl. kötelező oltásokra).

Egyenlőtlen ségek a szabadság mértékében

Az egyéni életutak a modern társadalomban igen különfélék: Van akinek életét igen erősen előírják, és vannak emberek, akik sok kérdésben maguk választhatják meg sorsukat. A modern társadalom egyik jellemzője a súlypont eltolódása az utóbbi irányba. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szabadság ma mindenki lehetősége lenne. A szabad választás oda vezethet,

hogy akiknek ez megadatik, azok gyakrabban mutatnak kiváló tulajdonságokat intelligenciában, bátorságban, életörömben, konstruktivitásban, bátorságban.

Azok az emberek, akiknek életét sok külső megkötés gúzsba köti eltorzulhatnak, nem lesznek szeretetre méltók, szűklátókörűek és félelemmel teliek lesznek és maradnak. Gyakori jellemzői az ilyen embereknek, hogy megvetik a szabadságot, dicsőítik az erőszakot, alárendelik az egyént az államnak. Ilyen ideológia volt az európai fasizmus annak számos országbeli különféle változataiban.

Ami a szabadság pozitív területeit illeti, ahhoz biztosan hozzátartozik az, hogy egy társadalomban kicserélhessük nézeteinket mindazzal kapcsolatban, amiről tudásunk kétséges. Mindenki véleményét meg kell tudnunk hallani. Ebbe a körbe sajnos olyan nézetek is beletartoznak, amelyekről kiderül, hogy azok gonoszak, vagy egyszerűen tévesek. Mindennek ellenére az előrehaladás záloga az, ha megismerjük az egymással szembenálló nézeteket. A szabad emberek által kifejtett különféle nézetek segítenek abban, hogy kialakuljon egy közös bölcsesség. Az ember addig saját véleményét sem ismerte meg igazán, amíg nem értette meg a másik ember nézeteit.

Gondolat és szólásszabadság

Sokan mondják, hogy a gondolatszabadság fontos, de kevesen jutnak el odáig, hogy a szólásszabadság jelentőségét eléggé méltassák. A szólásszabadság is kevés ahhoz, hogy a jó gondolatok meg is valósuljanak. Az eredetiséget nem becsüljük eléggé, holott az is a szabadság gyermeke. A fejlődés a gondolatszabadságból indul! De nem teljesedhet ki, ha nincsenek meg azok a fórumok, amelyek a gondolatokat terjesztenék, és a kritikát lehetővé tennék.

Sajnos mindig vannak kerékkötői a szabadságnak, akik a már megszokotthoz ragaszkodnak. Egy progresszív társadalom mindig

nyugtalan. A rend nem egyszer és mindenkorra adott, hanem mindig újra felbomlik és újrarendeződik. Egy modern társadalom nem élhet meg a kíváncsiság, a kaland és a változás nélkül. Nem létezik haladás anélkül, hogy ne ismernénk fel önmagunk tökéletlenségeit.

Annak a társadalomnak van tehát jövője, amelyik súlyt helyez arra, hogy a vélemény-nyilvánítás szabad legyen. Ennek a társadalomnak át kell gondolnia a vélemény-nyilvánítás határait, és ebben magát egy ésszerű minimumra korlátoznia. A régi tekintélyelvű rendszer helyébe a törvények felfogásának modern elveit kell állítania: A törvényeknek az a felfogása kell érvényesülni, hogy a szabadság korlátozása megegyezéssel és ismert nyilvánosságra hozott szabályokon kell alapuljon, hogy azokat egy a végrehajtó hatalomtól független igazságszolgáltatás ellenőrizze a nyilvánosság előtt. A nyilvánosságot ne korlátozhassa az önkényes hatalom.

Senki nem tévedhetetlen

Bár a jogász társadalom nem problémátlan a modern társadalmakban, a jognak mint a társadalom fontos pillérének a szerepe tagadhatatlan. A modern választási rendszerekben gyakran jutnak hatalomhoz arcátlan, szemtelen politikusok, akik magukat megpróbálják – sajnos néha sikeresen – a törvényhozó hatalom fölé emelni. A modern társadalom nem alapulhat azon a vak hiten, hogy a politikusok tévedhetetlenek (mint ahogy egyetlen ember sem az).

Több évszázados fejlődés után lett a liberális demokráciákban elfogadott alapelv a "Habeas Corpus" amely kimondja, hogy szabad embert csak törvényes eljárás alapján, törvényes vád alapján lehessen szabadságától megfosztani – királyi utasításra nem. A mai politikusok is hajlanak arra számos országban, hogy ezt elfelejtsék!

Kezdetből fogva világosnak kell lenni, minden állampolgárnak, hogy nem csupán azt kell tisztázni egy modern társadalomban,

hogy miként keletkeznek a törvények, hanem azt is, hogy milyen törvények jöhetnek létre egyáltalán! A törvények nem lehetnek az állam eszközei állampolgárai megregulázására! A közlekedés törvényeinek lefektetése arra kell szolgáljon, hogy szabadon használhassuk az utakat és nem arra, hogy előírják nekünk, hogy hová menjünk.

A törvények és a jog jelentősége és korlátai

A törvények meghozatalának folyamatában is megmutatkozik a különbség, hogy milyen eljárások eredményeként jönnek azok létre. A modern elvek gyakorlata a valóságban eltér az ideáloktól, ezért érdemes azokat leszögeznünk, és azokhoz ragaszkodnunk. Nem véletlenül nevezzük modern társadalmi berendezkedésünket demokráciának. Egy hosszú tradíció végállomásaként jutottunk oda, hogy a modern társadalomban mindenki része a kormányzásnak.

Ebből következően ahhoz, hogy egyetértsünk a törvényekkel követelmény, hogy azok meghozatalába valamilyen mértékben bele is szólhassunk. Azért értünk egyet a törvényekkel, mert mi magunk is segítettünk azokat meghozni. A törvényeket nem szabad erőszakkal létrehozni, hanem azokat egy hosszú meggyőzési folyamat végén a többség hozza meg, lehetőleg a kisebbség érveit is legalább részben figyelembe véve.

A törvénykezés folyamatában mindig részt kell venni azoknak is, akiket a jövő törvények érintenek. Ehhez szükséges, hogy minden ember kifejtthesse álláspontját, a nélkül, hogy félelemben kellene élnie kimondott véleménye miatt, nem is beszélve arról, hogy szabadságát érezze fenyegetve, ha kifejti gondolatait.

Nem ringathatja senki magát abba az illúzióba, hogy valaki más helyett tudni fogja, hogy mit kell tenni, ha az ő lábán szorít a cipő. Senki nem hozhat törvényt annak beleegyezése nélkül,

akire a törvény vonatkozni fog. Sokan azt mondják, hogy a demokrácia akkor lenne jó, ha minden ember szent lenne és bölcs, mint a filozófusok. A valóság azonban az, hogy a demokráciára éppen azért van szükség, mert nem vagyunk szentek és bölcs filozófusok. A demokrácia széles körben elfogadott alapelveken alapul, amelyek biztosítják, hogy az emberi gyengeségek ne vezessenek katasztrófákhoz, és visszaesésekhez az erőszak uralmához. Ne legyen lehetősége egy kisebbségnek arra, hogy magához ragadja a kizárólagos hatalmat.

Kinek fontos a demokrácia?

Azoknak az embereknek van szüksége leginkább a liberális demokráciára, akik érzékenyek és teremteni akarnak, fel akarnak fedezni dolgokat, és az életet nem hatalmi fogalmakban látják! Ezeknek az embereknek életfontosságú a demokrácia. Ezek az emberek teremtik meg az új irodalmi alkotásokat, végeznek érdektelen kutatást, vagy hétköznapi emberként kreatívok saját életükben és közösségükben, nagyszerű emberré nevelve gyerekeiket, vagy segítve szomszédaikat. Mindenkinek szüksége van e közben arra, hogy kifejezze magát. Ha a társadalom alapelve nem a vélemények kifejtésének szabadsága, akkor mindebből kevesebb és egyre kevesebb lesz, a helyett, hogy az ilyen emberek száma nőne. Ehhez pedig a legjobb rendszer a liberális demokrácia.

A liberális demokráciákban a törvények és a rend értékes dolog. Annyira értékes, hogy azt nem veszélyeztethetik kisebbségek, akik "türelmetlenségükben" azt hirdetik, hogy időpocsékolás az, hogy a törvényekhez csak a meggyőzés és a többség megléte vezethet. A többségre és a meggyőzésre való törekvés többségi véleménnyé válása nem volt örök, és nem is marad az, ha nem állunk ki magunk ezen elv mellé.

A liberális demokrácia elve Angliában évszázadokon át alakult ki. Ekkor lettek generációkon keresztül tartó folyamatban az emberek jog követővé, miközben háttérbe szorult a

tekintélyelvű gondolkodás, amely a törvények és a rend korábbi istentől és a királytól való eredetét hangsúlyozták.

A történelemben később ezen elv terjedése volt látható, időközi visszaesésekkel, gondoljunk Hitlerre, Mussolinira, vagy Sztálinra, vagy Putyinra. A mai világ sem mentes ezektől a visszahúzó törekvésekről, amit olyan politikusok testesítenek meg, akik tevékenysége visszamutat a korábbi módszerekhez. Bár gyakran fenntartják az intézmények külső burkát, azok működését ellehetetlenítik.

A toleranciáról

A liberális tradíció része a fentiekből következően a tolerancia! Persze ez alatt nem azt értjük, hogy valaki határozatlan és képtelen a maga véleményét megfogalmazni. A tolerancia elve nem mondja azt, hogy az a kívánatos, hogy valakinek ne legyen véleménye! Éppen ellenkezőleg. Csak annyit mond, hogy a másik embernek is joga van, a saját véleményét megfogalmazni. A tolerancia születése pillanatától szemben állt azzal a nézettel, hogy bárkinek hivatalból, születés jogán igaza lehet. Voltaire híres mondása ezek ellen az emberek ellen irányult, amikor azt fogalmazta meg, hogy bár egyetlen szavával sem értek egyet azzal, amit ellenfelem mond, mégis életem árán is védelmezni fogom a jogát arra, hogy azt elmondhassa.

A vélemények megfogalmazásában követelmény, hogy azok ne légből kapottak, hanem a lehetőségek szerint tudományosan megalapozottak legyenek, hogy létezzenek bizonyítékok, amelyek az igazságot valószínűsítik. A tolerancia elve igyekszik kizárni a fanatizmust. A fanatizmus, mint azt Bertrand Russel megjegyezte, csak arra szolgál, hogy annak segítségével hadseregek jöjjenek létre, amelyek harcolni akarnak, és ne pártok, amelyek egymással megbeszélnek a dolgaikat! A tolerancia nem határtalan! A tudományból és egy jó adag szkepticizmusból táplálkozik, és a szabadság iránti vágyból.

A liberális demokrácia a fentiekből is következően tiszteli azokat a kisebbségeket, amelyek a maguk részéről tisztelik a többség nagyobb lehetőségét arra, hogy azok nézeteit megvalósítsa és amely többség tiszteli a kisebbség jogait. A kisebbségeknek fel kell készülni tudni arra, hogy az értelem és a meggyőzés eszközeivel képviselje nézeteit. A többségnek a maga részéről késznek kell mutatkoznia arra, hogy nem használja hatalmát visszaélésekre és nem gondolja azt magáról, hogy tévedhetetlen. Az állam nem áll ezeken az elveken felül, és a kulturálatlan viselkedés, a gyilkosság, mások aljas provokálása, a rablás nem lesz kevésbé kulturálatlan viselkedés, gyilkosság, mások aljas provokálása, vagy rablás, attól, hogy azokat a többség és az állam nevében követik el.

Egy fontos előnye a liberális demokráciának a diktatúrákkal kapcsolatban, hogy egy demokratikus vezető nem követel magának félisteni tekintélyt és elismeri, ha hibát követett el. Ha mások is erre a következtetésre jutnak, akkor le lehet őt váltani, és egy másik vezetővel helyettesíteni. Senki sem szerzi a hatalmát erőszakkal, se nem áll ellent erőszakkal annak, ha mással kívánják helyettesíteni. Másként szólva nem igényli magának, mint a pápa a tévedhetetlenséget!

A liberalizmus felemeli az aktív közembert és a közember céljait. Nem kell, hogy továbbá úgy érezze magát, mint egy kis fogaskerék egy nagy gépezetben, ami teljesen tőle függetlenül létezik!

Karl Popper végszava

A korlátlan tolerancia szükségszerűen a tolerancia eltűnéséhez vezet. Ha ugyanis a toleranciát korlátlanul kiterjesztjük az intoleránsokra is, ha nem vagyunk hajlandók megvédeni a toleráns társadalmi rendet az intolerancia támadásaival szemben, akkor a toleránsok elpusztulnak, és velük együtt a tolerancia is. Ez alatt nem azt értem, hogy például az intoleráns filozófiákat mindenképpen erőszakkal kellene

elnyomnunk; amíg racionális érvekkel tudunk velük szembenézni, és amíg a közvélemény segítségével kordában tudjuk tartani őket, addig elnyomásuk minden bizonnyal rendkívül ésszerűtlen lenne.

De követelnünk kell magunknak a jogot, hogy szükség esetén erőszakkal elnyomjuk őket, mert könnyen kiderülhet, hogy képviselőik nem hajlandók velünk a racionális vita szintjén találkozni, és elkezdik elutasítani az érvelést mint olyat (...). Ezért a tolerancia nevében jogot kell követelnünk arra, hogy ne toleráljuk az intoleránsokat.

Kapcsolódó irodalom:

- Fóti Péter: Diktátorok pedagógiája
- Szólásszabadság az iskolában